

Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н.
ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«АДАМИ КАПИТАЛ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ
НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»**

WORKS

of the International scientific and practical conference

**«HUMAN CAPITAL AS THE MAIN FACTOR OF ECONOMIC
DEVELOPMENT»**

Астана

20 қазан 2022

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

А 24

Рецензенты: профессор «Esil University», д.э.н. Галиева А.Х.
профессор Евразийского национального университета им.Л.Н.Гумилева, д.э.н.
Шалболова У.Ж.

Редакционная коллегия

Макыш С.Б. – д.э.н., профессор, декан экономического факультета, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Байжолова Р.А. – д.э.н., профессор, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Ауелбекова А.К. – к.э.н., доцент Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Исаева Б.К. – PhD., доцент, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

ISBN 978-601-337-744-5

«Адами капитал экономикалық дамудың негізгі факторы ретінде» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. –Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. -330б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Человеческий капитал как основной фактор экономического развития». – Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2022. -330с.

Works of the International scientific and practical conference «Human capital as the main factor of economic development». - Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. -330p.

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

ISBN 978 – 601 – 337 – 744 – 5

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2022

© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДАҒЫ АЗАМАТТАРДЫҢ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН НЫҒАЙТУҒА БАҒЫТТАЛҒАН ӘКІМШІЛІК РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Үсен Жанибек

zhanibekzhanibek000@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Экономика факультетінің 2-курс магистранты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – К.К. Хасенова

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мемлекеттік басқару үшін барған сайын үлкен маңызға ие болуда. Мемлекеттік билік органдарының жұмысында жылдар бойы қалыптасқан рәсімдер, талаптар мен тәсілдер жаңаша түрленуде. Мемлекеттік секторды жаңғырту мақсатында "электрондық үкіметті" қалыптастыру жүзеге асырылады. "Электрондық үкіметті" құру мәселелерінің бірі нормативтік-құқықтық базаны дайындаумен қатар азаматтардың цифрлық құқықтық санасын нығайту және жетілдіру болып табылады.

Қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялар қоғамдық құқықтық сананы айтарлықтай өзгертеді, қазіргі уақытта "цифрландыру" деп аталатын жаңа, ақпараттық қоғам қалыптасуда. Негізінен бастапқыда белгіні білдірген "цифр" терминімен адамзат өркениеттің басында кездескен, содан кейін біз бүгінгі таңда ақпараттық технологияларды тудырған математика ғылымына ұсынуымызды қажет еткен индикатор, сандармен көрсетілген бір нәрсені есептеу ретінде қолданылған [1, 846]. Алайда процесс әлі аяқталған жоқ, алда ақпараттық-түсіндіру, сонымен қатар сандық қауіпсіздікті қамтамасыз ету сынды көптеген жұмыстар бар. Бірақ цифрландыруды енгізу азаматтардың құқықтық ойлауы мен ділін түбегейлі өзгертуге тиіс, ал мемлекеттік басқару неғұрлым тиімді болуға тиіс өмірлік маңызды фактор болып табылады. Бұл, әрине, халықтың цифрлық ІТ-мәдениетін арттыруға, ақпараттық құқықты, технологиялық базаны жетілдіруге және ұйымдастыру-құқықтық қамтамасыз ету мәселелеріне алып келеді.

Осылайша, қоғамды цифрлық трансформациялау мәселелері бүгінгі күні біздің күнделікті өмірімізге толық еніп отыр, ақпараттың орасан зор ауқымын пайдалану, сапалы инфрақұрылымға қажеттілік, цифрландыру процесінің барлық қатысушыларының тиімділік және халықтың цифрлық сауаттылығы деңгейін арттыру тұрғысынан өзара іс-қимылы, цифрлық ортада жұмыс істеуге қабілетті тиісті кадрларды даярлау салдарынан ақпараттық қауіпсіздік мәселелерінің өзектілігін одан әрі шиеленістіреді.

Мемлекеттік басқарудың қазіргі тәжірибесінде "цифрлық трансформация" ұғымының біржақты анықтамасы жоқ. Ресей халық шаруашылығы және Мемлекеттік қызмет академиясы қолданбалы этносоциологиялық зерттеулер институтының мемлекеттік басқару технологиялары орталығының жетекші мамандарының пікірінше, цифрлық трансформацияны "цифрлық

технологияларды қолданумен байланысты қоғамның барлық аспектілерінің өзгеруі, сондай-ақ нәтижелілікті түбегейлі арттыруға немесе ұйым операцияларының көлемін кеңейтуге мүмкіндік беретін экономикалық өмір мен элеуметтік саланың әртүрлі салалары мен секторларына тән негізгі тренд" деп түсінуге болады [2, 114]. Елді цифрландыруды дамытудың басты мақсаты-ақпаратпен электрондық түрде жұмыс істеуге көшу арқылы іскерлік процестерді өзгерту және азаматтардың мемлекеттік қызметтерге электронды қол жеткізуі.

Озық технологиялар біраз жылдар бойы жылдам қарқынмен іске асырылатын әлемде (Швеция, Норвегия, Швейцария, Дания, Финляндия, Сингапур, Оңтүстік Корея) ақпараттандыру және цифрландыру процестерінің жылдам таралуы Қазақстан Республикасында "электрондық үкіметті" құрудың заңнамалық негізінің қалыптасуына, атап айтқанда, "Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы" заңның қабылданып, Қазақстанның ақпараттандыру және байланыс агенттігі Оңтүстік Кореяда, Сингапурда, Италияда, Германияда және Эстонияда "электрондық үкімет" тәжірибесін зерделеп, кейін елде халықаралық сарапшылардың көмегімен 2005-2007 жылдарға арналған "Электрондық үкімет қалыптастырудың мемлекеттік бағдарламасы" әзірленуіне, оның 2004 жылы бекітілуіне негіз болды.

Достастық мемлекеттерінің мысалы бойынша, Қырғыз Республикасында қоғамды ақпараттандырудың жаңа кезеңі ретінде цифрландырумен мемлекеттік басқару секторы-мемлекеттік органдардың цифрлық технологияларды іске асыру жөніндегі қызметі тартылған.

"Ақпараттандыру туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 28-бабында "электрондық үкіметті" қалыптастыру шарттары туралы айтылады [3]. Онда аталған сала бойынша дамудың негізгі бағыттары көрсетілген.

Біріншіден, цифрлық дағдыларды дамыту, азаматтардың цифрлық технологиялар тұрғысынан цифрлық дивидендтерді пайдалану үшін барлық қажетті дағдыларға ие болу бағыты.

Екіншіден, тұжырымдама халыққа сапалы мемлекеттік және муниципалдық электрондық қызметтер көрсетуді, мемлекеттік құрылымдардың азаматтармен өзара іс-қимылы үшін неғұрлым қолайлы жағдайлар жасауды көздейді.

Үшіншіден, мемлекет реформаларының тұрақты дамуға және мемлекеттік және муниципалды құрылымдарға цифрлық технологияларды біртіндеп енгізуге бағытталуы.

Сондай - ақ Қазақстан Республикасында қолданылып жүрген заңдардың бірі 2003 жылғы 7 қаңтардағы N 370 "электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы" заң болып табылады [4]. Осы Заң құқықтық қатынастарды белгілеуді, өзгертуді немесе тоқтатуды көздейтін электрондық цифрлық қолтаңбалар арқылы куәландырылған электрондық құжаттарды жасау және пайдалану кезінде туындайтын қатынастарды, сондай-ақ азаматтық-құқықтық мәмілелер жасауды қоса алғанда, құқықтық қатынастарға қатысушылардың электрондық құжаттар айналымы саласында туындайтын құқықтары мен міндеттерін реттеуге бағытталған.

Жалпы Қазақстанда электрондық үкімет құру идеясын алғаш рет еліміздің тұңғыш Президенті 2004 жылы айтқан еді. 2006 жылдан бастап электрондық үкімет порталы жұмыс істей бастаған, бұл мемлекет пен халықтың өзара әрекеттесуінің бірыңғай электронды механизмі болып қалыптасты. 2017 жылғы 12 желтоқсанда "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы қабылданды, ол 2018-2022 жылдар кезеңінде іске асырылуда және қазіргі таңда арнайы тұжырымдама дайындалуда. Оның негізгі бағыттарының бірі цифрлық мемлекетке көшу болып табылады. Жоғарыда аталған міндеттерді іске асыру мақсатында мемлекет қызметінің барлық салаларына ақпараттық технологияларды енгізуді дамытуды көздейді және халық үшін қауіпсіздікті қамтамасыз етуге қабілетті заңнамалық базамен жабдықтау қажеттілігі туындайды.

Дүниежүзілік банктің қолдауымен Цифрландыру бағдарламасын іске асыру мақсатында мемлекеттік уәкілетті орган цифрлық дивидендтер алу үшін жаһандық цифрлық желіге интеграциялау мақсатында Digital CASA жобасын әзірлеуді бастады. Бұл қаржыландыру 2018 жылғы 20 наурызда Дүниежүзілік Банктің директорлар Кеңесімен бекітілген жобаның арқасында мүмкін болады [2]. Жоба шеңберінде смарт-шешімдерді іске асыру, электрондық деректерді цифрландыру, мемлекеттік қызметтер көрсетудің цифрлық порталын құру жөніндегі шаралар жоспарланып отыр.

Көрсетілген мемлекеттік мақсаттар екі міндетті көздеуі тиіс: азаматтардың өмірін жайлы ету, яғни үйден шықпай-ақ мемлекеттік органдармен және құрылымдармен өзара іс-қимыл жасау, электрондық деректермен алмасу (құру, сақтау, есепке алу); сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету және қоғамның дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасау, яғни мемлекеттік қызметтер ашық және қолжетімді, қоғамға есеп беретін болуы тиіс.

Мемлекеттік және муниципалды қызметкерлердің өздері жаңа өзгерген жағдайларға бейімделуге, ақпараттық құқықтық және корпоративтік мәдениетті, елдің барлық аймақтарымен икемді және жедел интернет-өзара әрекеттесуді арттыруға мәжбүр. Қазіргі уақытта техникалық құралдарды пайдаланатын және цифрлық технологиялардың пайдалылығы мен маңыздылығын түсінетін азаматтардың саны артып келеді, оның үстіне цифрлық технологияларға тарту процесінде мемлекеттік органдардағы шенеуніктермен байланыста сыбайлас жемқорлық тәуекелдері азаяды.

Осыған қарамастан, Қазақстанда цифрлық құқықтық сананы қалыптастырудың негізгі проблемасы халықтың цифрлық технологияларға деген қызығушылығының төмендігі болып отыр; аға ұрпақты ақпараттық технологияларды көбірек пайдаланатын жастарға қарағанда жаңа цифрлық технологияларға (цифрлық өнімдерге) бейімдеу неғұрлым қиын және тиісінше олар осы тұрғыдан көбірек дамыған, оның үстіне цифрлық IT-мәдениетті дамыту да қиын [5, 3-6].

Цифрлық құқықтық сананы қалыптастырудың тағы бір проблемасы компьютерлік құрылғылары бар, алайда интернет-ресурстарға қол жеткізе алмайтын Қазақстанның шалғай өңірлері болып табылады.

Қазақстан Республикасының алғашқы Президенті Н. Назарбаевтың "Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері" Қазақстан халқына Жолдауында баяндалған сегізінші міндет (2018 жылғы 10 қаңтар) "тиімді мемлекеттік басқару" болып табылады, ол мыналарды қамтиды: жеке және заңды тұлғаларға мемлекеттік қызмет көрсетуді цифрландыруды қамтамасыз ету; нақты уақыт режимінде азаматтардың ескертулері мен ұсыныстарын есепке алу және жедел ден қою үшін қазіргі заманғы цифрлық технологияларды қолдану; мемлекеттің және бизнес-құрылымдардың ақпараттық жүйелері мен құрылғыларын сенімді қорғауды қамтамасыз ету [6]. Аталған нормативтік базаларға сәйкес жүргізіліп жатқан оң сәттерді атап өту қажет, мысалы, Қазақстанда экономикалық және әлеуметтік саланы цифрландыру бойынша кейбір жаңалықтар бар, атап айтқанда, қызметтер саласы қарқынды дамыды, олар: электрондық кезек, мобильді қосымшалар, интернет-банкинг (интернет қызмет көрсету) арқылы төлеу, онлайн байланыс, бейне байланыс, электронды кітап. Осылайша, соңғы бірнеше жылда Қазақстанда елді толық цифрландыру саясаты жүргізілуде.

Қазақстандағы цифрландыру тек дамудың бастапқы кезеңінде болғанымен, ТМД мемлекеттері арасында алдыңғы қатарда, бірақ сонымен бірге азаматтардың жеке деректерін қорғау бойынша шаралар кешенін әзірлеу, оның ішінде мемлекеттік қаржы және стратегиялық ведомстволар мен институттар деректерінің киберқауіпсіздігін қамтамасыз ету қажет және азаматтардың аталған жаңашылдықтарды игере алатындай сауаттылығын арттыру қажет. Цифрлық трансформация үнемі жаңа цифрлық білім алуды және цифрлық қарым-қатынастың жаңа әдістерін меңгеруді көздейді, бұл жаңа уақыттың талаптарына сай келетін еңбек нарығындағы азаматтардың құқықтық ақпараттық сауаттылығын және бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді. Барлық осы іс-шаралар кешені азаматтардың құқықтық ІТ-мәдениетін арттырады.

Цифрландырудың негізгі мақсаты-азаматтарға мемлекеттік қызметтер көрсету салаларындағы адами факторды, сыбайлас жемқорлық элементтерін төмендету, халықтың құқықтық хабардарлығын кеңейту, оның нәтижесі әлеуметтік-құқықтық белсенділік, әл-ауқат, сондай-ақ мемлекеттің қауіпсіздігі мен бәсекеге қабілеттілігі болуға тиіс. Білім беру, денсаулық сақтау, салық, кеден және әлеуметтік қызмет көрсету салаларын, халықтың кең ауқымын қамтитын салаларды толық цифрландыруға ерекше назар аударылу қажет. Сонымен қоса адамдарды артық қиындықтардан арылту және халық тарапынан қажетті мемлекеттік қызметтерді тұтыну кезінде олар үшін барынша қолайлы жағдай жасау.

Қоғамды цифрландыру, соған сәйкес халықтың сауаттылығын қалыптастыру – мемлекеттің маңызды құқықтық саясаты және барлық мүдделі тараптардың – мемлекеттің, қоғамның, бизнес-құрылымдардың, халықаралық ұйымдардың, шетелдік әріптестердің күш-жігері біріктірілген кезде ғана табысты болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка (Орыс тілінің сөздігі). -М.: Русский язык, 1978. -846 б.
2. Добролюбова Е.И., Южаков В.Н, Ефремов А.А., Ключкова Е.Н., Талапина Э.В., Старцев Я.Ю.// Цифровое будущее государственного управления по результатам. (Нәтижелер бойынша мемлекеттік басқарудың сандық болашағы). -М.: Дело. 2019. -114б.
3. "Ақпараттандыру туралы" Қазақстан Республикасы 2015 жылғы 24 қарашадағы № 418-V Заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000418> (Жүгінген уақыты 14.08.2022).
4. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 7 қаңтардағы N 370 "Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы" заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z030000370> (Жүгінген уақыты 19.08.2022).
5. Махотенко М.А. Формирование цифрового правосознания у населения (Халықтың цифрлық құқықтық санасын қалыптастыру) // Наука и образование сегодня. 2019. №7. –С.3-6.
6. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар. Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. URL: http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvary-a-2018-g (Жүгінген уақыты 06.09.2022).

ӘОЖ 808.1

ДИСКУРСАҒЫ ТІЛ МЕН ЭТНОС ТҰТАСТЫҒЫ

Ұлықбекова Таңшолпан Жүнісбекқызы

Ulykbekova11@inbox.ru

Қазақ филологиясы кафедрасының магистрі

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университет, Ақтөбе, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - ф.ғ.к., доцент Куштаева М.Т.

Тіл – адамның қарым-қатынас, ой-өрісін білдіру құралы. Тіл – ақпаратты сақтау мен берудің, сондай-ақ адам мінез-құлқын басқарудың ерекше әлеуметтік құралы. Тілдің арқасында қоғамдық тәжірибені, мәдени нормалар мен дәстүрлерді жеткізудің ерекше адамдық формасы, әртүрлі ұрпақтар мен тарихи дәуірлер сабақтастығы жүзеге асады. Әрбір тілдің тарихы оның тасымалдаушысы болып табылатын әлеуметтік қауымдастықтың (тіл қауымының) тарихымен тығыз байланысты. Тілдердің әртүрлілігі ежелгі адамдар ұжымдары арасындағы әлсіз байланыста жатыр. Бұл ұжымдардың әрқайсысы басқалардан дерлік оқшауланып, еңбек тәжірибесіне сүйене отырып, өз тілін қалыптастырды.